

Б. О. Глущенко

*Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара*

СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНІХ ТРАДИЦІЙ У МЕНОНІТСЬКИХ КОЛОНІЯХ НІДЕРЛАНДІВ У КІНЦІ XVII – СЕРЕДИНИ XIX ст.

Запропоновано короткий нарис особливостей формування освітніх традицій менонітів Нідерландів кінця XVII – середини XIX ст.

Ключові слова: меноніти, освіта, Менонітська Семинарія, Нідерланди, Амстердам.

Глущенко Б. О. Становление образовательных традиций в меннонитских колониях Нидерландов в конце XVII – середине XIX в.

Предлагается краткий обзор особенностей формирования образовательных традиций меннонитов Нидерландов конца XVII – середины XIX в.

Ключевые слова: меннониты, образование, Меннонитская Семинария, Нидерланды, Амстердам.

Hlushchenko B. O. The formation of educational traditions in mennonite colonies of the Netherlands at the end of XVII –the middle of XIX centuries.

The article is devoted to the features of the educational traditions in the Mennonite communities in the Netherlands from the End of the Seventeenth to the Middle of the Nineteenth century. The work considers the process of the formation and evolution of educational and training approaches in the Dutch Mennonite communities, their distinctive features. For the traditionally closed societies, which Mennonite communities were, the education was a factor to preserve their traditions and social cohesion. In this regard, community management devoted great

attention to education and upbringing regardless of the country and the conditions in which these congregations were located. But the study found that Mennonites in Netherlands have not lived in closed communities as their brethren have done in other countries. Although they tried did not leave in oblivion their own customs and traditions in education.

Keywords: mennonites, education, The Mennonite Seminary, Netherlands, Amsterdam.

У менонітській етноконфесійній спільноті навчання та релігія мають надзвичайно потужний зв'язок, оскільки освіта виступає як носій і транслятор національно-духовних особливостей, надзвичайно важливих для громади.

Метою статті є визначення тих самотніх рис в освіті менонітів Нідерландів, які суттєво відокремлюють їх традиції навчання від традицій інших конгрегацій Європи.

Особливий інтерес для сучасного дослідника становлять праці Г. Бендера [1], К. Веделя [14], М. Гардера [6; 7], М. Джинджерича [5], К. Дюка [3], Д. Кассела [2], Р. Фрідмана [4], І. Хорста [8] та ін., які у своїх працях подали досить ґрунтовний матеріал відносно історії менонітських громад Європи, їх культури, звичаїв, традицій виховання та освіти дітей.

Насамперед доречно згадати дослідження Д. Кассела «Історія менонітів», яке має комплексний характер й охоплює історію менонітських громад у найважливішому для автора хронологічному обсязі [2]. Особливо цінними є документи, які стосуються життєдіяльності конгрегацій, і які подані у книзі в повному вигляді. Незважаючи на місцями розрізненість історичних подій та схематичність роботи, все ж дане дослідження є одним із найперших узагальнень історії менонітів, у якій

приділяється увага ролі релігійного аспекту в традиційному навчанні дітей менонітів.

Праці Гарольда Бендера [1] та Роберта Фрідмана [4], які надають нам можливість з'ясувати особливості та характер відношень між церквою менонітів та європейськими державами (зокрема, Нідерландами, Німеччиною, Російською імперією), що у свою чергу дозволяє найбільш суттєво усвідомити взаємозв'язки та взаємовплив вищезазначених інститутів. Зокрема, в дослідженні Г. Бендера «Церква та держава в історії менонітів» автором відзначається, що меноніти Російської імперії, отримавши від держави суттєві пільги та привілеї, натомість не змогли одержати право активної участі в державному та суспільному житті країни. Подібна ізольованість менонітських громад перетворила їх на безпосередньо «споживачів» тих реформ й політики, яка нав'язувалась менонітам Російською державою. Натомість меноніти Нідерландів та Німеччини, як відзначає автор, у силу об'єктивних історичних обставин мали можливість активної участі в суспільно-політичному житті держав, що відповідно надавало їм більшу свободу дій та можливість самостійного визначення характеру тих чи інших змін у своїх громадах, зокрема, в культурно-освітній сфері.

Роботи К. Дюка [3], К. Веделя [14] зорієнтовані на подання загального нариску історії менонітських громад у таких країнах Європи як Німеччина, Нідерланди, Російська імперія. Зокрема, в дослідженні К. Дюка «Вступ в історію менонітів» зазначається, що досить вагомий вплив на культуру та освітнє життя менонітів у Нідерландах та Німеччині справили ідеї епохи Просвітництва, які мали двоїстий характер. З одного боку, вони виступали каталізатором багатьох суперечок у суспільно-культурному середовищі менонітів, але, з іншого, – стали якраз тим чинником, який в подальшому сприяв консолідації менонітів цих держав.

Меноніти як протестантська течія з'явилися у Нідерландах у 1530-х роках і протягом найближчих двох століть їхні конгрегації не були схильні до активного процесу інституціоналізації освіти [3, р. 153]. Це можна пояснити тим, що меноніти досить активно переслідувалися державою та церквою в низці європейських країн у XVI ст., у тому числі й Нідерландах [1, р. 84].

Наприкінці XVI – середині XVII ст. питання про вплив церкви на населення поставало дуже гостро, тому, як наслідок, будь-які прагнення релігійних громад, зокрема менонітів, до релігійно-сепаратизму сприймалося як явище неприйнятне. Подібні обставини слугували причиною значного обмеження релігійних громад у своїх правах, велося їхнє активне «витискання» із середовища основного населення, тому міграція в інші країни все частіше ставала єдиним шансом для виживання. Зокрема, анабаптисти з Фландрії відправилися в північні частини Нідерландів [9, р. 25]. Власне інтенсивність цього конфлікту залежала від двох чинників: по-перше, від непохитності менонітів у збереженні своєї віри та релігійної етики, які активно критикувалися офіційною церквою і, по-друге, від взаємовідносин менонітів власне з державою [4, р. 34]. Держава вважала їх «небезпечними людьми» та «непатріотами» через відмову перших проходити військову службу та присягати на вірність державі, як це робила решта населення країни [3, р. 29].

У силу цього менонітам не дозволялося брати участь в управлінні державою, займати державні посади, а їхні збори мали проводитись в окремих місцях. До кінця XVII ст. менонітам не дозволяли будувати власні церкви, але пізніше дозвіл на місця для будівництва надавався за умови відособленості цих будівель від домівок місцевого населення [2, р. 138].

У цей період достатнім рівнем знань вважали вміння читати, переписувати, тлумачити та пояснювати Священне Писання (причому досить суб'єктивно). Решта навчально-пізнавальних аспектів менонітами ігнорувалися, що призводило

до існування лише елементарного рівня освіченості серед членів громад [5, р. 182].

Але такий стан освітнього процесу в голландських конгрегаціях почав поступово змінюватися вже в кінці XVII ст. Деякі найбільш прогресивні голландські меноніти почали заявляти, що «таке вузьке обмеження їхнього освітньо-пізнавального горизонту може призвести все братство до лиха» [6, р. 45]. Почали з'являтися потреби у досвічених управлінцях та священнослужителях у громадах. З чим були пов'язані такі стрімкі зміни?

Від кінця XVII ст. меноніти в Нідерландах не жили в замкнених та ізольованих громадах, як це робили їхні братські конгрегації в інших країнах світу, таких як Російська імперія, Канада, США тощо [7, р. 152]. Будучи в основному міськими людьми, зайнятими в бізнесі та різноманітних професіях, вони стали невід'ємною частиною загального національного життя Нідерландів. У країні функціонувало багато християнських шкіл (в основному кальвіністського напрямку), які з точки зору менонітів були «нейтральними», тобто в них могли вчитися діти різних релігійних світоглядів [16, р. 185]. Подібне бажання отримати хорошу освіту за межами своєї громади було в першу чергу пов'язано з тим, що меноніти проживали по всій території Нідерландів неоднорідно. Цей фактор робив неможливим створення достатньої кількості навчальних закладів саме менонітського напрямку [8, р. 114].

Ще однією причиною відсутності бажання у менонітів Нідерландів створювати на початковому етапі свого проживання в країні свою власну систему шкіл було переконання, що їхня держава занадто мала, а відмінності між різними релігійними конфесіями досить незначні, щоб організувати свої навчальні шкільні заклади [17, р. 179].

Протягом перших ста років існування менонітства в Нідерландах священнослужителі та пастори обиралися на свої посади без урахування їхнього рівня богословської підготовки. До того ж ці люди сумлінно несли свою службу без фінансової винагороди. Однак, умови тогочасного розвитку менонітської конгрегації, а саме досить активне стирання межі між духовним менонітським та світським державним, сприяли створенню навчального закладу для спеціальної підготовки майбутніх пасторів-менонітів [1, р. 89].

У 1675 р. у Харлемі зустрілися представники тринадцятих менонітських конгрегацій Нідерландів із метою вирішити низку важливих питань: створення освітніх закладів для підготовки майбутніх священнослужителів, питання про оплату праці пастора, а також питання опіки над вдовами та сиротами в громадах [9, р. 27]. Головне питання щодо освіти майбутніх пасторів повністю вирішено не було, зокрема не було виділено навчальне

приміщення та персонал закладу. Однак, у 1680 р. у Амстердамі меноніт за походженням Гален Абрахам де Хаан створив невелику спеціалізовану бібліотеку та почав давати факультативні заняття для молодих менонітів, які хотіли пов'язати своє майбутнє з проповіданням. І вперше голландські меноніти починають отримувати свою власну богословську освіту. Але цей освітній процес тривав лише до смерті Галена Абрахама в 1706 р., після чого він був призупинений.

Упродовж трьох наступних десятиліть громади знову існували без власних навчальних закладів. Їхні молоді студенти, майбутні пастори, були змушені отримувати богословську освіту в семінарії ремонстрантів. Згодом братання менонітів із ремонстрантами призвели до асиміляції їх догматів та богословських трактувань, що робило ідею створення окремої менонітської семінарії як ніколи актуальною [4, р. 34].

Менонітська церква в Амстердамі знову взяла на себе ініціативу і запропонувала іншим конгрегаціям співпрацювати у створенні навчального закладу богословської підготовки. Однак ідея щодо створення Семінарії першопочатково не набула серйозної підтримки. Була зроблена спроба до об'єднання або створення союзу парафій, які були б відповідальні за нову семінарію, але інтерес парафій був досить низьким через небажання духовних пасторів делегувати частину своїх повноважень новоствореному освітньому об'єднанню. Тому згодом тільки шість громад були представлені на засіданні щодо даного питання.

На нараді було прийнято рішення про заснування Семінарії, яка відкрилася виключно на кошти самої громади. Було створено окремий фінансовий резерв для облаштування навчального закладу меблями та шкільним приладдям, а також для зарплатні викладачам й стипендії для шести або восьми найкращим студентам. Тьєрк Нівенхейс був призначений професором (власне головою) Семінарії (1735–1759) [14, р. 95]. У 1753 р. на засіданні правління навчального закладу в Амстердамі було призначено другого професора (в нашому сучасному розумінні – проректора) для підготовки проповідників Петруса Шмідта, одного з активних релігійних діячів громади. З цього періоду ми бачимо чітко окреслену спеціалізацію даного навчального закладу, а саме: навчання та підготовка компетентних студентів для подальшої кар'єри проповідників у менонітських конгрегаціях [6, р. 58].

Згодом професора Нівенхейса на посаді змінив Хьєр Остербан із 1761 по 1785 р., а потім Герріт Хесселінк із 1786 по 1811 рр. [10, р. 108]. Семінарія в Амстердамі була відкрита й для представників інших конфесій. Для того, щоб вступити до навчального закладу, майбутній студент мав скласти іспити та пройти співбесіду. Тільки після

цього він зараховувався до лав семінаристів [12, р. 53]. До занять допускалися учні й інших конфесій, які із семінаристами-менонітами прослуховували лекції з філософії, історії церкви, вивчали природничі науки, математику, фізику тощо. До того ж церковна рада надавала обладнання для лабораторних досліджень студентів. 1780 р. вважається тим роком, на який припав найбільший розквіт Семінарії, після якого почався повільний занепад даного освітнього закладу [15, р. 11].

Під час головування в Семінарії професора Г. Хесселінка настала суттєва криза. Керівництво Семінарії вже не було спроможним самотійно матеріально підтримувати заклад, тому з'явилась актуальна потреба звернутися за допомогою до інших конгрегацій, що, власне, виявилось першочерговим приводом до проведення у 1811 р. «Генеральної конференції» [2, р. 216], результатом якої стало створення «Генерального менонітського товариства» («Allgemeene Doopsgezinde Societeit»). Цю організацію дослідник Сміт називає «найзначнішою подією в історії голландських менонітів у першій половині XIX ст., оскільки суспільство взяло на себе відповідальність і контроль над освітньою діяльністю менонітської Семінарії» [18, р. 160].

Контроль за Семінарією було покладено на раду, яка складалася з п'яти членів, що обираються громадою. Навчальна діяльність Семінарії проходила на університетському рівні. Із 1827 р. до вступу до навчального закладу допускався студент, який добре володів французькою, німецькою та англійською мовами, а також міг перекладати з латинської та грецької мов. Для зарахування до Семінарії молоді меноніти повинні були здати вступний іспит зі знання Біблії та публічних виступів. Крім того, вони повинні представити медичну довідку та рекомендацію від пасторів своїх конгрегацій [11]. Після отримання допуску до Семінарії студент мав три роки провчитися в університеті Амстердама, де вивчалися такі курси: Старий Заповіт в оригіналі на івриті, Новий Заповіт у грецькому оригіналі, філософія, церковна історія, історія догматики та історія нехристиянських релігійних і філософської етики. Завершення трирічного університетського курсу є необхідною умовою для богословського курсу в менонітській Семінарії. Дворічне навчання в Семінарії включало в себе такі предмети, як християнське вчення про віру і моральність, історія менонітів, а також низку практичних досліджень у галузі теології [13, р. 9].

Після смерті Г. Хесселінка у план навчання було внесено ряд змін, що стосувалися більш строгого оцінювання роботи студентів [9, р. 30].

Таким чином, у менонітських конгрегаціях Нідерландів була своя специфічна освітня традиція,

яка полягала в майже повній відсутності навчальних закладів початкового та середнього рівня. Діти менонітів переважно відвідували державні «нейтральні» школи, де могли навчатися разом з християнами, іудеями, лютеранами, кальвіністами. Цей унікальний для середовища менонітів феномен пояснювався самими громадами тим, що відмінності між різними релігійними конфесіями досить незначні, щоб організувати свої окремі навчальні шкільні заклади.

Амстердам був чи не єдиним місцем здобуття вищої богословської освіти для менонітів в Європі. Значення Семінарії менонітів полягало в тому, що саме в цьому закладі готували учнів на засадах релігійності, поваги до своєї громади та тих традицій, яких вона дотримується. Вищий навчальний заклад переважно надавав увагу богословській частині освіти, що сприяло зміцненню самої менонітської громади та збереження її самотності серед іноземного суспільства.

Бібліографічні посилання

1. **Bender H. S.** Church and state in mennonite history / H. S. Bender // *The Mennonite Quarterly Review*. – April, 1939. – № 2. – P. 83–103.
2. **Cassel D. K.** History of the Mennonites / D. K. Cassel. – Philadelphia, 1888 [Electronical Resource] URL: <http://archive.org/details/historymennonit00cassgoog>
3. **Dyck C. J.** An introduction to Mennonite History: a popular history of the Anabaptists and the Mennonites / C. J. Dyck. – Pennsylvania, 1981.
4. **Friedman R.** Spiritual changes in European Mennonitism, 1650–1750 / R. Friedman // *The Mennonite Quarterly Review*. – 1941. – Vol. 15. – P. 33–45.
5. **Gingerich M.** Elementary Education / M. Gingerich // *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* – Hillsboro, Kansas, 1955–1959. – Vol. 2. – P. 181–183.
6. **Harder M. S.** The Origin, Philosophy and Development of Education Among the Mennonites / M. S. Harder; Unpublished Doctoral Dissertation. – Los Angeles, CA, 1949 [Electronical Resource] URL: <http://digitallibrary.usc.edu/cdm/ref/collection/p15799coll26/id/410042>
7. **Harder M. S.** Education, Mennonite / M. S. Harder, A. Ens // *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* – Hillsboro, Kansas, 1955–1959. – Vol. 2. – P. 150–153.
8. **Horst I. B.** The Mennonites in Amsterdam / I. B. Horst // *Mennonite life*. – July, 1952. – P. 113–114.
9. **Ijntema J.** The Mennonites of the Netherlands / J. Ijntema // *The Mennonite Quarterly Review*. – January, 1937. – № 1. – P. 24–33.

10. **Koolman J.** Amsterdam Mennonite Theological Seminary (Kweekschool) / J. Koolman, N. van der Zijpp // *The Mennonite Encyclopedia: in 4 vols.* – Hillsboro, Kansas, 1955–1959. – Vol. I. – P. 108–110.
11. **Philips D.** Enchiridion or Hand Book of the Christian Doctrine and Religion, compiled (by the grace of God) from the Holy Scriptures for the benefit of all lovers of the Truth / D. Philips / [Translated by A. B. Kolb]. – Elkhart, Ind., 1978 [Electronical Resource] URL: https://sites.google.com/site/loavesnfish2/Hand-Book_Dietrich-Philips.htm?attredirects=0
12. **Verheyden A. L.** An introduction to the history of the Mennonites in Flanders / A. L. Verheyden. // *The Mennonite Quarterly Review*. – April, 1947. – № 2. – P. 51–63.
13. **Waltner E.** The Anabaptist conception of the church / E. Waltner // *The Mennonite Quarterly Review*. – January, 1951. – № 1. – P. 5–17.
14. **Wedel C. H.** Sketches from church history for Mennonite schools / C. H. Wedel. – Newton, Kansas, 1920.
15. **Wiebe W.** The Story of a Church / W. Wiebe // *Mennonite life*. – January, 1952. – P. 11–13.
16. **Zijpp N., van der.** Business among the Mennonites of the Netherlands / N. van der Zijpp // *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* – Hillsboro, Kansas: Mennonite Publication House, 1955–1959. – Vol. 1. – P. 483.
17. **Zijpp N., van der.** The Confessions of Faith of the Dutch Mennonites / N. van der Zijpp // *The Mennonite Quarterly Review*. – July, 1955. – № 1. – P. 171–187.
18. **Шатохіна-Мордвинцева Г. А.** История Нидерландов / Г. А. Шатохіна-Мордвинцева. – М., 2007.

References

1. Bender, H. S., 1939. Church and state in mennonite history. *The Mennonite Quarterly Review*, April, № 2, pp. 83-103.
2. Cassel, D. K., 1888. *History of the Mennonites*. Philadelphia. [Electronical Resource] URL: <http://archive.org/details/historymennonit00cassgoog>
3. Dyck, C. J., 1981. *An introduction to Mennonite History: a popular history of the Anabaptists and the Mennonites*. Pennsylvania.
4. Friedman, R., 1941. Spiritual changes in European Mennonitism, 1650-1750. *The Mennonite Quarterly Review*, vol. 15, pp. 33-45.
5. Gingerich, M., 1955 – 1959. Elementary Education. *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* Hillsboro, Kansas, vol. 2, pp. 181-183.
6. Harder, M. S., 1949. *The Origin, Philosophy and Development of Education Among the Mennonites*. Unpublished Doctoral Dissertation. Los Angeles, CA. [Electronical Resource]. – URL: <http://digitallibrary.usc.edu/cdm/ref/collection/p15799coll26/id/410042>
7. Harder, M. S. & Ens, A., 1955 – 1959. Education, Mennonite. *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* Hillsboro, Kansas, vol. 2, pp. 150-153.
8. Horst, I. B., 1952. The Mennonites in Amsterdam. *Mennonite life*. July, pp. 113-114.
9. Ijntema, J., 1937. The Mennonites of the Netherlands. *The Mennonite Quarterly Review*. January, № 1, pp. 24-33.

10. Koolman, J., Zijpp, N., van der, 1955 – 1959. Amsterdam Mennonite Theological Seminary (Kweekschool). *The Mennonite Encyclopedia: in 4 vols.* – Hillsboro, Kansas, vol. 1, pp. 108-110.
11. Philips, D., 1978. *Enchiridion or Hand Book of the Christian Doctrine and Religion, compiled (by the grace of God) from the Holy Scriptures for the benefit of all lovers of the Truth*. Elkhart, Ind. [Electronical Resource] URL: https://sites.google.com/site/loavesnfish2/Hand-Book_Dietrich-Philips.htm?attredirects=0
12. Verheyden, A. L., 1947. An introduction to the history of the Mennonites in Flanders. *The Mennonite Quarterly Review*, April, № 2, pp. 51-63.
13. Waltner, E., 1951. The Anabaptist conception of the church. *The Mennonite Quarterly Review*, January, № 1, pp. 5-17.
14. Wedel, C. H., 1920. *Sketches from church history for Mennonite schools*. Newton, Kansas.
15. Wiebe, W., 1952. The Story of a Church. *Mennonite life*, January, pp. 11-13.
16. Zijpp, N., van der, 1955-1959. Business among the Mennonites of the Netherlands. *Mennonite encyclopedia: in 4 vol.* Hillsboro, Kansas: Mennonite Publication House, vol. 1, p. 483.
17. Zijpp, N., van der., 1955. The Confessions of Faith of the Dutch Mennonites. *The Mennonite Quarterly Review*. July, № 1, pp. 171-187.
18. Shatokhina-Mordvintseva, G. A., 2007. *Istoriya Niderlandov [History of the Netherlands]*. – Moscow (in Russian).

Надійшла до редакції 23.05.2016